САҤА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУҺУН ХАҺЫАТА.

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЬЫ 16 КҮНҮТТЭН ТАХСАР.

№ 50 (8003). ✦ 1996 сыл муус устар 23 күнэ. Оптуорунньук. ✦ Сыаната—1084 солкуобай.

БЭЧЭЭККЭ СУРУТУУ САҔАЛАННА

Улууска ааспыт нэдиэлэттэн 1996 сыл иккис аҥарыгар бэчээккэ сурутуу саҕаланна. Итиниэк сибээстээн, республикаҕа тахсар сорох хаһыаттары уонна сурунааллары 6 ыйга бииргиилээн сурутуу сыанатын билиһиннэрэбит: «Саха сирэ», «Республика Саха»—96000 (тэрилтэҕэ—240000), «Сахаада»—60000 (120000), «Молодежь Якутии»—54000 (108000), «Кэскил», «Юность Севера»—22300 (39600) солк. Сурунаалларга: «Чолбон»—72000 (144000), «Далбар Хотун»—24000 (48000) солк. **Улуустааҕы «Саҥа олох» хаһыакка бииргиилээн сурутууга—60000, тэрилтэҕэ сурутууга—120000 солк.**

Сурутууну сибээс баһы отделениелара хааччаҕа суох ыыталлар, маны таһынан тэрилтэлэриннэн, коллективтарыннан бэчээти общественнай тарҕатааччылар эмиэ үлэлиэхтэрэ. Манна даҕатан эттэххэ, бу саҕаламмыт сурутууга, улуустааҕы бэчээккэ сурутуу отдела иһитиннэрэринэн, уруккку курдук көһөрүүнэ буолбакка, утары харчытын төлөөн туран бэчээккэ суруттарыахтаахпыт.

«СО» корр.

ХАҺААЙЫННААҺЫН МЕХАНИЗМА

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ

Бу ыйга «Мындаҕааҕа» табаарыстыба бырабылыанньатын мунньаҕар кини председателэ Н. Г. Михайлов отчуота истилиннэ. Бырабылыанньа чилиэттэрэ уонна табаарыстыба специалистара 1995 сыллааҕы үлэни критическэйдик, дьыалабыайдык дьүүллээтилэр.

Отчуот улахан бөлүөхэ суох, хаста эмэ көһөн турбутун бэлиэтиир сөп. «Финансовай туругу билсэн турабыт. Эмин көрдөрүүлэргэ тохтуом»,— диэн киэн саҕалыыр председатель. Онтон салгыы, сүгүннээн, ханныктары бэлиэтээтэ:

—Үүккэ заловканы да, контрактация дуогабарын да толордубут. Эти эмиэ толорор кыах баара, оҕу бу сыл бэстэкы кварталыгар туттарбааппары хааллар быппыт. Сиртэн былааннаах үүнүү ылыллыбата, бурдукка, хаппыыстаҕа, хортуоппуйга тэҥинэн. Хортуоппуйга ыспыт сиэмэбитин да ылбатыбыт, бурдукпутун, күрүөбүт, быһыт бүтэйбит куһаҕан буолан, сүөһүтэ тэбистэрдибит. Быйыл бүтэйдээһин туһунан нэһилиэнньэни кытта кыттаанах кэпсэтии оҥордохха табыллар.

Итинэн ааспыт 1995 сылы 82 мөл. солк. ночооттоох түмүктээтибит, ссудалыын биэрэр иэспит барыта 700 мөл. солк. буолла. Бу иһигэр урукку сыллардааҕы комбикормнга, уматыкка иэспит уонна 1993 сыллааҕы ылбыт ссудабыт эмиэ киирэллэр. Ааспыт сылы хара маттайгыттан мөлтөхтүк саҕалаабыппыт. «Ыһыллабыт дуу, суох дуу?» диэн өйтөн-санааттан үлэ барбатаҕа. Сорох специалистар баар ыһыллар туһунан этэллэриннэн, оттон рабочайдар ыһыллыбат туһугар туруулаһалларыннан сылбыт саҕаланыыта бүппүтэ. Онтон—окко киирии. Бу кэмҥэ бэйэм да ыһыктыннан кэбиспитим. Кыстыгы Н. А. Федотов оһиун буллараи, бу сыл тахсан эрэбит.

Былырыын хонуу үлэлэригэр дуогабар оҥоһуллубатаҕа, расценкананан үлэлээбиттэрэ, баҕар, ол интэриэстээбэтэҕэ буолуо. Специалистар эмиэ бэйэлэрэ салаллан, саҥаны киллэрэн үлэлээһиннэрэ суох. Арай Н. П. Коркин бэйэтин кыаҕынан саҥыл ферматын тутары саҕалаата эрээри, үбүлээһинин Тыа хаһаайыстыбатын министерствота, кини улуустааҕы управлениета да быһаара иликтэр.

Табаарыстыба бырабылыанньатын мунньаҕа ый ахсын ыытыллыахтааҕа былырыын окко киириэхтэн ыла буолбата, планеркаларыннан эрэ солбулуна. Оччо сыл аҥарыттан үлэ суоҕун тэҥэ. Үлэһиттэргэ бу рынокка хайа эмэ өртүнэн көмүскэллээх буолар тыыа үлэ барар. Ол курдук, техниканы туһанарга толуок бэриллибитэ, ону 136 үлэһиккэ таһаардахха, 350 мөл. солк. тэҥнээр. Ол табаарыстыба уопсай ночоотугар киирэр. Эмиэ матерьяльнай көҕүлээһиҥҥэ 584 мөл. солк. натуранан бородууксуйа бэриллиэ. Хамнаска 396 мөл. солк. уу харчынан төлөннө. Нэһилиэк дьаһалтата табаарыстыбаҕа 167 мөл солк. биэрэр иэстээҕин бу күн нэргэ төлөсто, өссө 36 мөл. солк ылардаах хаалла.

Тутуугa, табаарыстыбанан олорор буолан, атыттардааҕар үлэ барар. Тастан биир харчы көмөтө суох халбаҥ сыаҕын бүтэрэн эрэбит, саһыл бааза тутуллар. Үлэҕэ-хамнаска, ааҕан-суоттаан үлэлээһиҥҥэ бухгалтерия эргүттэн көтүтүү, итаҕас албах. Экономист тэрүт да суох, биир үксүн онон дуогабара суох үлэлээн кэллибит.

Итиниик сүрүн түмүктэргэ, үлэ, тэрээһин итэҕэстэрин ыйан туран, дакылаатчыт соруктарга тохтоото. Бастатан, ирдэбил-хонтуруол специалистарга туруохтааҕа этилинэ. Үлэ бары подразделенниеларыгар арендыай дуогабары олохтооһун, бурдук программатын булгуччулаахтык тутуһуу, ыһыы иэнин кэҥэтии, хаппыыста уонна хортуоппуй үүнүүтүн үрдэтии, бэйэни толору хааччыйыы таһынан, дохуоту киллэрии, астыыр сыаҕы сайыннарыы, үлэтин дириҥэтии, бородууксуйаны астааһын араастыы элбэтии, дуогабарга олоҕуран кэһилээнньэ ордорунар үүтүн астааһын курдуктарга иигэн-тоҕон үлэлээһин сорута турда. Итинна билигин баар баламыанньа туругa сырдатылынна. Бу ордук инженернэй сулууспа үлэтигэр ааҕарыстанна. Техника эргэрбитэ, саппаас чаастара булунуута үп-харчы суоҕун иһин хардарыта атастаһан, сүүрэн-көтөн булар туһунан толкуйдамката киирэтиклэннэ. Специалистар ортолоругар итиниик ылсан иһэн ыһыктыннан кэбиһин тахсара баар суол.

Дакылаат сүннүһүнэн ыйыталаһыылар, чуолкайдаһыылар хайа эрэ өртүнэн балаһыанньа туругун эмиэ көрдөрөллөр. Манна урукку блочнай сыах иһ дорамата чааһынай бас билиигэ бэриллибитэ, частыынайдар техникалара иэ һилиэк олоххо-дьаһахха сулуусатын иһинэн хото үлэлэтиллэрэ түс киһи хармааныы эрэ хаһатыыга хаайысхаламмыта. Ол онугар табаарыстыба техникалара турара, итинтэн дьиэ үлэһиттэр хамнаһа суох хаалбыттара тэһэ сооттооҕун. Эбэтэр Чурапчы салиэнньэтиттэн бааһынай Пудов уһаайбатын, сиэно туппут базатын атыылаһыы туохха наадалааҕын уо. д. а. хаһаайыннааһыныгар хабааннаах боппуруостары ыйытан элбэттэри ыллылар.

Кэпсэтиигэ тылы маҥнайгынан ылбыт инженер-механик **Р. А. Егоров** инженернэй сулууспа дьэн сыыһа аадырыстааһарын, диспетчер, гараж сэбиэдиссэйэ, наладчик, механик үлэтин иини тус бэйэтэ сөбүтэҕин толорорун, оттон үлэни уопсай баар туругунан көрөн сыаналыыр сөбүн аҕынна. Табаарыстыба аттааххa расчетнай счетугар үбэ-харчыта суоҕун, биир техника атыылаһыллыбатын, председатель Н. Г. Михайлов элбэхтик кэлэр-барар эрээри, онто кэдьүүһэ суоҕун бэлиэтээтэ. Сылгы сыаҕын начальнига **Н. А. Федотов** 1993 сылга үлэ син барбытын, кэлиитин сылларга табаарыстыба үлэтин отчуота да турбат буолбутун, ый ахсын ыытыллыахтаах бырабылыанньа мунньаҕа планеркаларынан эрэ мунгурданарын, ол да көтүтүллэрин, председатель кэлин ыһыктынан кэбиспитин, ааҕан-суоттаан үлэлээһин суоҕун, онон Н. Г. Михайлов салгыы салайар кыаҕар эрэммэтин этэ. Прораб **А. А. Диодоров** үлэ түмүгэ мөлтөҕүн, ким да кими да хонтуруоллаабатын, пилоцех сабыллан, бэчээттэннэн турбутун бу дьыл муус устар ый саҥатыгар эрэ оҥу төлөрүттэрбиттэрин, дьоҕус тэрилтэлэриннэн үлэлиир сөбүн аҕынна. Оттон зоотехник **М. Д. Абрамова**, бириэдьиир **Е. В. Павлова** үлэҕэ ыалдьыл сыһыаннаһыы баарын, сүөсүһүттэр тиийбэттэрин, рабочайдар хайдах эмэ гынан пенсияҕа тахсалларын эрэ кэтэһэллэрин, оттооһуҥҥа бастаан чааһынайга үлэлииллэрин, ол кэнниттэн звеноҕа баралларын сэмэлээтилэр. Бухгалтердар **М. К. Лукавцева**, **Е. М. Назарова**, бириэдьиир **Д. М. Ноев**, агроном **Н. Н. Сивцев** уо. д. а. техникалары үлэлэтэн бэйэ дьонун хамнастыырга, сыахха астанан атыыланар бородууксуйа атыттартан үрдүгүн, бааһынаҕа үлэ барар эрээри, түмүк суоҕун, дьон олус чааһынай интэриэскэ охтубуттарын санаттылар. Оттон бары кэриэтэ биир түмүккэ кэлбиттэрин биллэрдилэр, ол эбэтэр табаарыстыба председателиниэн атын киһи буоларын модьуйдулар. Онуоха биир кандидатураны туруоран уопсай мунньах көрүүтүгэр киллэрэргэ диэн буолла уонна онуун уураахха киирдэ. Итинэн бу ый бүтүүтэ табаарыстыба рабочайдарын уопсай мунньаҕа болдьонно. Манан бырабылыанньа мунньаҕа табаарыстыба председателэ Н. Г. Михайловка бу дуоһунаһы итэҕэйбэтин биллэрдэ. Бүтэһик тылы аны уопсай мунньах эмиэ, быһаарыа.

Афанасий ЕФИМОВ,
хаһыат общест. корр.

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ПРОФСОЮЗТАРЫН ФЕДЕРАЦИЯТЫН ЫҤЫРЫЫТА

Аны аҕыйах күнүнэн биһиги республикабыт үлэһиттэрэ норуот бүттүүнүн бырааһынньыгын—Пиэрибэй Маайы, үлэ дьонун биир санааланыыларын күнүн бэлиэтиэхтэрэ.

Үлэлиир бырааи маассабайдык кэһиллиитэ тахса турар, бастатан туран, хамнас хас эмэ ыйынан хойутатыллан бэриллэр, үлэтэ суох буолуу элбээн иһэр кэмигэр, кэнники хас да сылга дойдуга үөскээбит быһыы-майгы Россия дьонун маассабай туруннуулары ыыталларыгар күһэйдэ, олох-дьаһах мөлтөөн иһиитин утары коллективнай дьайыылар биир уопсай саастарын уонна күһүнгү күннэрэ ыытыллар буоллулар.

Быйыл Россия үрдүнэн Пиэрибэй Маай күнүн үлэлиир үөнив социальнай-экономическай бырааптарын итиэннэ дойду производствотын чөлүгэр түһэриигэ, хамнаска нэһи-күүһү толору кээмэйиннэн ааҕсыыга, үлэлээх бүйдуугу хааччыйыыга сүрүн ирдэбиллэри туруорсар интэриэстэрин көмүскэлигэр үлэ дьонун бииргэ түмсүү күнүн быһыытынан ыытарга быһаарылынна.

Быйыл Пиэрибэй Маай дьоһун суолталаах политическай событиеҕа—Российскай Федерация Президенин быыбарыгар бэлэмнэнии усулуобуйатыгар бэлиэтэнэр.

СИА.

● *Сонуннар*

БЫЙЫЛ ХАҤАЛАСТАР КҮННЭЭТИЛЭР

Милиция үлэһиттэрин үгэскэ кубулуйбут спартакиадалара быйыл Хаҥалас улууһугар ыытылынна. Манна иккис уонна өрүс илин эҥэринээҕи улуустар ис дьыалаҕа отделларын 200-чэкэ спортсменнара түмсэн спорт 7 көрүҥэр күрэс былдьастылар.

Биһиги улууспут хамаандата хайыһарга бастакы, мас тардыһыытыгар үһүс, автоматынан ытыыга төрдүс, саахымакка бэһис, волейболга алтыс, бэстилиэтинэн ытыыга уонна самбоҕа сэттис миэстэлэри ылаттаата. Инньэ гынан, түмүккэ Хаҥалас, Уус-Алдан, Амма хамаандаларын кэннилэриттэн төрдүс миэстэҕэ таҕыстыбыт. Кэнники миэстэлэргэ—намнар, мэгэ-хаҥаластар, горнайдар, томпполор уонна таатталар.

Спартакиада чемпионнарынан уонна призердарынан 9 киһибит буоллулар. Ол курдук, ГАИ отделениетын начальнига милиция старшай лейтенана Н. Макаров 82 кг мас тардыһыытыгар тэҥнээҕин булбата уонна онно эбии спартакиада абсолютнай чемпионун аатын ылла. Штаб начальнига милиция капитана В. Драгунов автоматынан ытыыга үһүс көрдөрүүлэннэ. Хайыһарга саастарынан бииргиилээн бастыыр сүүрүүгэ 10 км Г. Яковлев, Е. Елисеев, С. Артемьев, А. Алексеев, В. Посельскай бастаатылар. Түөрт этаптаах эстафетаҕа А. Алексеев, Г. Яковлев, Е. Елисеев уонна В. Посельскай састаабтаах хамаанда чемпион аатын ылла.

Хаҥаластар быйыл бэйэлэрин сирдэригэр-уоттарыгар ыытыллар спартакиадаҕа үчүгэйдик бэлэмнэммиттэрин спорт икки көрүҥэр бастаны миэстэни ылбыттара уонна бары көрүҥнэргэ миэстэлэспиттэрэ бигэргэттэ. Маныаха 20-чэ хонуктаах эрчиллэр-бэлэмнэнэр сбордара көмөлөспүтэ чуолкай.

Василий ПОСЕЛЬСКАЙ.

ҮҺҮС ОЛИМПИЕЦ БААР!

Биһиги биир дойдулаахпытыгар, билигин Казахстан спортивнай чиэһин көмүскүү сылдьар Артур ФЕДОРОВКА Аан дойдутааҕы олимпийскай комитет кини кэнники түстүбүт ситиһиилэрин учуоттаан Атлантаҕа Олимпийскай оонньууларга кыттар путевканы биэрэргэ быһаарда. Онон саха үс боҕоһо Олимпиадаҕа түстар буолла.

СИА.

БИИР ДА ПОЛИТИКАТА СУОХ

(Г. А. ЗЮГАНОВ «СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» ХАҺЫАТ КОРРЕСПОНДЕНЫН КЫТТА КЭПСЭТИИТИТТЭН)

—Геннадий Андреевич, Эн сөторуттаабыта «түспэдийбитиҥ»—наука доктора буолбуккун.

—Кырдьык. МГУ-га көмүскээбитим. Ученай сэбиэт миэхэҕэ биир да хара сарыыта үөскүүппэтэҕэ. Ол Үрдүкү аттестационнай комиссия бигэргэппитэ.

—Тоҕо «бил»?

—Мин аан дойду биир бастыҥ университетыгар МГУ-га көмүскээтэҕим дии. Атыҥҥа баартым буолар, аһаҕастык эттэххэ, кэйиэхтэрин да сөп этэ. Наука эйгэтигэр МГУ үтүө аата Кембриджка, Сорбоннаҕа баһыйтарбат.

—Онон билигин ханнык матерцаҕа идэтийдиҥ?

—Идэм «саҕах»—политика философията. Докторскайбар кэлин уон сылга Россия уонна аан дойду дьылҕаларын туһунан суруйбутум.

—Ханнык сулус анныгар күн сирин көрбүккүнүй?

—Мин сэттэ ыйдаах төрөөбүтүм. Черчилль курдук. Рак балыыһатын аныгар. Ол эрээри болдьохпун туолан — тоҕус ый кэнниттэн төрөөбүтүм буоллар, сулуһум Хахай буолуох этэ. Онон Хахайга тэҥнээх Рагым.

—Дьиэ кэргэниҥ туһунан кэпсээ эрэ.

—Таҥараҕа махтал, мин тылым эркилээх. Кэргэним Надежда Васильевна чаһы оҥорор заводка инженердиир. Уолум Андрей Бауманнааҕы университеты бүтэрбитэ, Чернобыльга үлэлээбиккэ маарыннар уустук роботтары конструкциялыыр. Кийииттим эмиэ онно, Бауманнааҕы аспирантураҕа. Кинилэр икки оҕолоохтор. Кыыһым Татьяна 20 сааһтаах—референт-тылбаасчыт. Биһиги кытары киниэхэ кэргэнэ Сережа (телефоннай станцияҕа үлэлиир) уонна өссө мин ийэм Марфа Петровна олороллор. Ийэм 40 сыл тиэ оскуолатыгар учууталлаабыта. Начальнай кылаастарга миигин эмиэ үөрэппитэ. Ол түөрт сыл устатыгар киниини биирдэ эрэ, ону да алҕас, «ийээ» диэн турабын. Кытаанах уонна көрдөбүл-лээх этэ. Биэс сыанаҕа элааары бүтүн страницаны пөйөсүүс үөрэтэр буоларым. Ол үрдүнэн миэхэ түөрт ордугу сиэ-биир туруорбат этэ.

—Сүгүрүйэр киһилээххин дуо?

—Баар. Аҕам. Киһи кинигин туруктаах буоларга уонна державаҕа итэҕэл-тэбылааҕахтык сыһыаннаһарга үөрэппитэ. Киниэхэ суох наукаҕытар үөрэнэн. Иһин махтанабын. Аҕам аҕыйах сыллааҕыта өлбүтэ. Сэриигэ Севастополь аныгар атаҕын сүтэрбитэ, этигэр оскуолакалар хаалбыттара. Ол баастара ниҥкэ киллэрбиттэрэ. Биирдэ саас, оруг халаайынан турдаҕына, оскуолактара тириитин таһыгар тахсыталлаан барбыттара. Мин киниэхэ аадьаммыт суолунан 30 километрга тракторынан тиэйэн илпитим. Онно врач эсэ биирдэ маннык халыйаннаҕына киниэхэ кыайан тириэрдиэ суоҕа диэбитэ. Оттон Москваҕа кэлбүтүгэр киһи миэхэ ыгырыа иитэр сиргэ буллаххына эрэ барсабын диэн усулуобуйа туруорбута. Таҥараттан ыйдырыылаах ыгырыа иитээччи этэ. Мин өр көрдөөбүтүм уонна иилин эргэ суол ыаҕыа олорор билэр киһибин сии булбутум. Ол киһи аҕыйах уйаны киинэхэ туруорарга көҥүллээбитэ. Аҕам ити курдук айылҕаны кытары алтыһыыта үйэтин хас да сыл уһаппыта.

—Киэһээҥҥэ буолбатах буолладына, дойду бастакы нүөмэрдээх коммуниһа тоһо хамнастаах буолаҕыный?

—Онно киэһээҥҥ суох. Думаттан ылар хамнаһым уонна онно эбии кинигэлэр бэчээттэммиэхтэринэ кэлэр кыра гонорар сылыһа.

—Эн таҥараҥ кимий? Христоос дуу? Ленин дуу?

—Билэҕин дуо, мин Таҥарам—кэрэ көстүү, кырдьык, үтүө санаа, кырдьыгынан олоруу. Оттон Христоос туһунан этэр буоллахха, мин санаабар, Иисус—сылы аҕар саҥа системаҕа бастакы коммунист. Христоос даҕаны, коммунистар даҕаны сир үрдүгэр кырдьыктаах быһыаны олоххо киллэрии принциибин тутуһаллар. Советтээтэҕитэ кыраныысса таһынааҕы специалистар кинигэлэрэ тахсыбыта. Онно киһи аймах историятын бүтүннүүтүн тухары олорон ааспыт сүүс улуу дьонлор ааттара киллэриллибит. Онно Маркс, Ленин, Сталин, Петр Великэй киирбиттэр.

—Бастакынан кими ааттаабыттарый?

—Ньютон. Онтон Христос, Магомед, Конфуций, Будда.

—Эн спорка умсугуйуун? Хайааларыгар маладьаҕын, холобур, футболга?

—Мин үтүө саналаах таргэ уонна хорсуннарга маладьыбын. Спорка туох тан да ордук мастарыстыбаны сыаналыыбын. Тбилиси уонна Киев «Динамолара», АКСК, «Спартак» кырдьыбайдьык оонньуулларын саҕана киниэрэ «маалдьар» этим. Билигин Владикавказ «Аланиятыгар».

Хомобуох чиин, аан дойду эрэннатыгар биһиэхин улам-улам хоттоһууга үөрэтэр буолан иһэллэр. Урут биһиги икки миэстэни ЧП курдук ылынарбыт. Оттон билигин боруонсаны даҕаны эрэгэй дьоһун курдук көрсөбүт. Ити эрээри ол кыайа үһүө суоҕа диэн эрэнэбин. Россия хаһан баҕарар таламнарынан күүстээх буолара. Юрий Власов, Анатолий Карпов, Александр Медведь, Анатолий Бышовец, Валерий Борзов курдук ааттар миэхэ урут даҕаны, билигин даҕаны Ийэ дойду улуутун ыытара, киһи үп саналытын кинигэлэрэ, «кыайыы» диэн биһиги үөрэнэн хаалсыт орҕобуддубутун кытары сибээстээхтэр. Билигин тара олордор бэйэлэрэ сүтүрдэр спортивнай сулустардаах буолуохтара. Бу дьоллоохтараах кэми туоруохха эрэ наада.

—Эн таптыыр дьүһүнүҥ?

—Кыһыл, хараҥа кыһыл, көмүс араҕас. Биһиги бары оскуоруйаларбыт даҕаны ылан көрдөххүнэ, онно барыта кыһыл кыһыл, кыһыл күн, кыһыл уолан, кыһыл дьиэ, кыһыл муннук, кыһыл боруоссат. Биһиги аан дойду айгатин итиилик ылыыбыт эн. Үйэ сабаланыытыгар история тосту быһыларыгар Россия үгүс мөлүйүөннээх норуота үрүҥ идеятааҕар кыһыл идеяны ордорон ылбыта түбэһиэхтэ буолбатах. «Куликово хонуутугар» диэн билиниллэх хартыынаҕа биһиги сэриибит бүтүннүү кыһыл, хараҥа кыһыл, көмүс араҕас былаахтар анныларыгар тураллар. Знамялары үтүлүк курдук уларытар сатаммат.

—Бу биһиги Англия чайын иһэ, «маде ин Франсе» бачиинкалары сии олоробут. Ити эн национальнай киэн туттуугун таарыйбат дуу?

—Биһиги өссө даҕаны Россияҕа олорорбутугар итиэннэ нуучча тылын көрсөрбүтүгэр Таҥараҕа махтал.

—Коммунистар былааска кэллэхтэринэ бэйэбит ыйбытын—Краснодар, Грузия чайын иһиэхпит дуо?

—Бэйэтин иитиннэн уонна тобоотүгэн аһын бүлунар аҕа дойду быйааҥыгар оҥорон таһаарар киһитэ сүгүөмэр турарыгар, киһи үчүгэйдиик олорорун туһугар туох кыаллары барытын оҥоруохпут.

Василий Устюжанин кэпсэттэ.

(«Советская Россия» хаһыат 1995 с. балаҕан ыйын 16 күнүнээҕи нүөмэриттэн).

ЫРААҺЫРДЫЫ ЫНДАРА БАРА ТУРДАҔЫНА

Рейд тугу көрдөрдө?

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтатын ууравыйнатын, санитарнай ыраастыыр ыйа ыытыла турар. Маны бэрэбиэркэлиир сыаллаах ааспыт нэдиэлэҕэ кэрийии ыытан рейд тугу быһаарда?

Интернат-оскуола томторун боҕу-саҕы торор сыбаанын туруга букатын быстар мөлтөх. Манна баллакатын уруга букатын быстар мөлтөх. Манна олохтоохтор, сыбаалкаҕа анаммат миэстэҕэ бөҕү тоҥоруччулар, сыбаалкаҕа аналлаах сүөкээбиттэрин баранныбакка, алаас үрдүгэр аҕалан сүөкээбиттэр. Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба салаар эбит. Дьиэ-уот, коммунальнай сыбаалкаҕа киирэр суолга холбоһууга олунньу ыйга сыбаалкаҕа киирэр суолу ыраастаабыттар, кэнэҕэскитэн үрдүнэн, хартыына итиэннэ ыраастыахтара. Холобур, муус устар 12 күнүгэр лесхоз тракторына Попов Е. П. тиэйэн аҕалбыт боҕун сыбаалкаҕа киллэрбэккэ эрэ суолга туран тутулунна.

Чааһынай ыаллар, санитарнай культуралара мөлтөхтөрүттэн, билигин да ыраастаммакка олороллор. Ол курдук, Д. П. Коркин аатынан уулусса олохтоохторо Н. Т. Карсанаев уонна Н. А. Сыроватников дьиэлэрин таһын ыраастыы, помуойкаларын тиэйэ илигтэр. Нерюнгринскай уулусса 9, 11, 17 №№-рин олохтоохторо (Федоров С. П., Пестерев А. А., Гаврильев Е. Н.) Мурун Тайымныбат кэтэһиигэр куоппут кирдээх уулаҕа-хаардара хаарыллынаах куолбутугэр киирэн суоҕа диэн сылыахха түктэри. Ити курдук ыаллар дьиэлэрин таһын ыраастаныылара бэрдэ суоҕа харахха быраҕыллар.

Былыргыта саас Чурапчыбыт куоһугар Таатта уутун киллэрэн үөрүү-көтүү, урууйахал буолбута эрээри, ол куолбутун харыстыыр, көрөр-истэр, ыраастыыр туһунан саҥаа умнуллар ыаххы киирбит дуу диэх түгэннэр мэлдьи көстөллөр. Чурапчы куолугэр сүбүннонор ыаллар олбон таһын ыраастаан сүөһүлэрин ноҕуллун тиэйэн испэттэр. Ол ордук интернат-оскуола, Чаччан тумуһун олохтоохторугар сыһыаннаах. Сыл айы сүөһүлэрин уулатар ыаллар кэмигэр ыраастаан иһэллэригэр биир техника, транспорт ноҕулбатин киһи эрэ сөбүр, ону ким эрэ булан биэриэхтээҕин кэтэһэн олорооххо сөп дуо?

Тэрилтэлэрдээҕи ыраастыырдыы үлэтэ быһыт балачча тэрээһиннээхтик барар ибир-курдук. Дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба холбоһуута кыһыктыы боҕу, помуойкалары, туалеттары ыраастаан кэмигэр сыбаалкаҕа тиийбитэ. Ол үрдүнэн бастакы уонна иккис кварталлар бөхтөрө мунньуллар туалеттара туолар. Маныаха саҥиидиэрдэр киниин сэргэтиттэн кэмниттэн үлэ ыытыллыбыт. Сорох оҕо тэрилтэлэрин, кини балыыһа (завхоз Дьячковскай А. А.), интернат-оскуола (завхоз Морфунов С. С.), ДЭС (начальник Седьмицев М. М.), «Ремтех» ХЭТ (директор Платонов А. В.), улнотребсоюз (председатель Платонов Г. С.) территорияларыгар тэйэкилэ илик бох-сах, помуойкалар баллар. Итиннэ «Кунай» КП, «Теxкоммуналэнерго» филиалын уопсайдарын таһыгар эмиэ көстөр.

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтатын ууравыйнатын тэрилиилбит санитарнай комиссия былааннаах үлэни, рейдэлэри ыыппакка олорор, тэрилтэлэр салайааччыларыгар информациялары истиллэн дьуулэйиллэ илигтэр.

Рейдэлэр салгыы ыытыллыахтара. Улууспут киинин чэбдик, ыраас-көрүҥнүөҕүн!

М. ОКОНЕШНИКОВА,
улуус кылаабынай санитарнай врачын солбуйааччы.

Н. СЕРГЕЕВ,
айылҕа харыстабылын комитетын специалиһа.

З. МАКАРОВА,
кылаабынай санитарнай врач көмөлөһөөччүтэ.

Соруктут — хаачыстыбаны үрдэтии

Российскай Федерация «Үөрэҕирии туһунан» Сокуонугар бу курдук суруллар «Образовательное учреждение несет... ответственность за: ...качество образования своих выпускников» (32 ыст. 2 пуун). Онон үөрэҕи, билиини биэрии хаачыстыбатын туһугар уопсай государственнай политика быһыытынан туруоруллар.

Билии хаачыстыбатын үрдэтиигэ тугу оҥоруохха сөбүй диэн, бука, бу салааҕа үлэлээччилэр бары «тобоҕутун сыныыр» буолуохтаахпыт.

Бастатан туран, оҕо сайдыытын таһымын, түс дьо-бурун, туохха дьулуһарын учуоттаан, араҥалаан үөрэтии кодьууһун биэрэр сэп диэн санааҕа тууһан, 1992 сыллаахтан республиканскай статустаах экспериментальнай площадка буолбуппут. Үлэни методическай холбоһуктар тумэр сэбиэт салайар. Холбоһуктар бары чорту проблемалары ылан сыал-соруктарын ыллаҕаҕа үлэлииллэр. Ол курдук, начальнай кылаастар учууталларын методическай холбоһуга (салайааччы А. Д. Чочобут) оҕо үрүөкэ үс режимигэ үлэлииргэ хаачыһаҕа, үөрэнээччини кытта биир дьиэлээн үлэлээһиҥҥэ со-нун сүүрээни киллэрдэ.

Математиктар методическай холбоһуктара (В. И. Кузьмина) «Оҕо билиитин, ситэбилин, дьоҕурун сыаналааһыныгар рейтинг систематын киллэрэн сайыннарыы» диэн проблемаҕа үлэлииллэр. Билиини сыаналааһыҥҥа зачету тутуу систематата, программаламмыт соруудахтары биэрии киллэриллиилэрэ түмүктэрэ үчүгэй. Бу ордук физик Н. П. Лыткинаҕа сыһыаннаах. Кини үөрэнээччилэрэ быйылгы улуустааҕы олимпиадаҕа гимназиялар кэнниларыттан иккис миэстэни тахсыбыттара.

Үөрэх хаачыстыбатын тупсарыыга предмети дириҥэтэн үөрэтии суолталаах оруолу ылыа кердөрдө. Оҕо үлэ оҥостуохтаах үлэтигэр сөбүлүүр предметтэри оскуолаҕа дириҥэтэн үөрэтиигэ киинэхэ туһата улахан. Биһиги оскуолабыт-гар дириҥэтэн үөрэтиигэ киирбит физмат кылааһы кэлии үс сылга бүтэрбиттэргэ 58 бырыыһааннара үрдүк. 38 бырыыһааннара орто аналлаах үөрэххэ киирэн үөрэнэ сылдьаллар.

Олунньуга Хатылыга педагогическай идеялар фестиваллара буолбута. Онно дипломант аатын ылбыт художественнай-эстетическай кылаас (салайааччы Д. Д. Попов) оҕо түс бэйэлигэр бэриллибит дьоҕурун арыйар, сайдыытын сүрүннүүр аналлаах.

Оскуола X кылааһа «Бэйиһиэннэй-спортивнай кылаас» дэнэр. Дьиҥэр, бу бастакы сүһүөх иницияциялара оскуолата. Оҕолор уопсай үөрэххэ таһынаа нэдиэлэҕэ 2 чаас аһал дьиэ спортивнайга үөрэнэллэр, начальнай байыаннай үөрэхтэ ининнэн предметин киллэрдибит. Аһал дьиэгэ ииллэлэргэ улуустааҕы спорт отдела специалистара үөрэтэллэр.

Саха уонна нуучча тылларын учууталларын методическай холбоһуктарын С. Н. Еремеева салайар. Кинилэр ситимнээх саҥалы сайыннарыыта туһаайан үлэлииллэр. Сардана Иванова норуот педагогикатыгар олоҕуран саха тыла, уруһуй, торуут культура, Кыыс-уол предметтэригэр интеграцияҕа үлэлиир.

Кэлэр өртүгэр информатика торуттарын үөрэтиини дириҥэтии, нуучча тылын уонна литературатын үөрэтии методикатыгар, программатыгар саҥа суолунан көрдөөһүн, сайыннаралар соруктара тураллар.

А. ФЕДОРОВ,
Хатылы орто оскуолатын завуһа.

ААХ, САНААҔЫН ЭТ

Көмүскэнэр сокуон наада

(ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТУН ҮЛЭҺИТТЭРИН ИЛ ТҮМЭН ДЕПУТАТТАРЫГАР АҺАҔАС СУРУКТАРА)

Убаастабыллаах депутаттар!

Биһиги, тыа сирин аһаан-миһиэн чинчийэн үөрэтэр институт үлэһиттэрэ, дьон-сэргэ киэҥник истэр курдук аһаҕас суругу бэчээттэтэн, маннык суолта эһиги болҕомтоҕутун туһаайарга быһаарыныбыт.

Бүгүн тыа сирин олоҕор киһи сөҕүөн да, бэркиһиэн да курдук тосту уларыйыылар таҕыстылар. Урукку бөдөҥ-садаҥ совхозтар бытарыйан, сорохтор биирдиилээн баһылыктар, атыттар дьоҕус-дьоҕус кооперативнай эбэтэр коллективнай хаһаайыстыбаларга кубулуйдулар. Ити уларыйыы-тэлэрийии тыа сирин дьонун-сэргэтин олоҕун-дьаһаҕын саҥа хоту тупсарбата. Төттөрүтүн, билиҥҥитэ тоһо да айахтарыгар аһыыр астаах-үөллээх (эттээх-арыылаах) курдук көстүбүттэрин иһин, тыа дьоно-сэргэтэ үбэ-харчыта суох буолан салгыы сайдар кыахтара сарбыллыбыта.

Итинник түмүгү сорохтор ылымматтар, була сатаан баһааҕырдыы курдук өйдөбүлү үөскэтэргэ дьулуһаллар. Ону биһиги маннык статистическай сыыппараларынан бигэргэтэн көрдөрүөхпүтүн да сөп. Холобур, 1995 сылы ылыахха. Республикаҕа биир киһиэхэ тиксибит ыйдааҕы орто дохуот 814,8 тыһ. солк., оттон биир киһи олоҕун таһыма (прожиточнай минимум) 749 тыһ. солк. тэҥнэспитэ. Бу сыыппаралар тыа хаһаайыстыбаннай улуустарга туһааннааҕынан 342-540 тыһ. солк. уонна 667-787 тыһ. солк. тэҥнэспиттэрэ. Ол иһигэр Чурапчы улууһугар 362 уонна 667 тыһ. солк. Оттон Мииринэй уонна Дьокуускай куораттарга ити туһааннааҕынан 1750-1157 уонна 916-812 тыһ. солк. Бу аҕалыллыбыт сыыппаралар ыйдааҕы орто хамнаһы буолбакка, биир дууһаҕа тиксэр ыйдааҕы орто дохуот таһымын көрдөрөллөр. Эһиги билэргит курдук, ыйдааҕы орто дохуокка пенсия, араас пособие, тус бэйэ көмө хаһаайыстыбатын бородууксуйата эмиэ киирсэллэрин болҕомтоҕо ыллахха, обществоҕа аһара тэҥэ суох, атаҕастабыллаах да диэххэ сөп, быһыы-майгы үөскээбитэ чахчы. Мантан көстөрүнэн, биир киһиэхэ (дууһаҕа) тиксэр орто дохуот республикаҕа аҕыйах прожиточнай минимуму, эбэтэр тыыннаах буолары хааччыйар үп-харчы кээмэйин үгүс улуустарга ыраахтан саппат. Биһиги аҕар методпытынан дьиҥнээх прожиточнай минимум кээмэйэ ити үөһэ ылыллыбыт официальнай сыыппаралартан биллэр курдук. Итинник сыһыары тутан сыаналаатахха, тыа сиригэр үгүс дьоҥҥо кэдэк эргиллэн эрдэҕэ дуу диэх курдук санаата-

лыгын.

Дьэ, тоҕо итинник буолан хаалла? Тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар дьон дохуота хайдах оннук аһара аҕыйаата? Ону сорохтор экономическай реформа силигин сиэтэ, чааһынай бас билии туругура илигинэн быһаара сатыыллар. Дьиҥинэн, сүрүн төрүөт онуоха буолбатах. Биһиги санаабытыгар, тыа сирин дьоно-сэргэтэ итинник быстарыктаах быһыыга-майгыга, туох-ханнык иннинэ, сыыһа политика олохтонон тэбилиннилэр. Промышленность оҥорор табаардарын итиэннэ оттугун сыаната тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын сыанатынааҕар быдан түргэн тэтиминэн үрдүүр усу-

луобуйата үөскэтилиннэ. Ону маннык официальнай сыыппаралар туоһулуу сыталлар, онтон хайа да куоппаккын. Саха сиригэр 1995 сылга 1990 сылы кытары тэҥнээтэххэ сыана ортотунан үрдээһинэ: тракторга ДТ-75 — 13068, МТЗ-82 — 9215,7, автомашиналарга ЗИЛ-4331—13102,9, КамАЗ—8748,0, дизельнэй оттукка —38865,7, бензиҥҥэ — 11502,7 төгүл улаатта. Аны эмиэ ити кэмҥэ тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын хаһаайыстыбалартан атыылаһар сыана (дотация үбүн киллэрбэккэ туран) төһө үрдээбитин тэҥнээн көрүөҕүҥ: бурдукка—1127,7, хортуоппуйга—2651,5, оҕуруот аһыгар—3521,3, үүккэ—1029,1, эккэ, чөтөр этигэр—988,2, сымыыкка—5230,1 төгүл эрэ улаатта.

Өссө тоһоҕолоон өйдөтөбүт — биһиги сыана сылга ортотунан үрдээбит тэтимин көрдөрдүбүт. Холобура, 1996 сылга киирэн баран 1 тонна дизельнэй оттук сыаната хайыы-үйэҕэ 3,9 мөл. солк., бензин 2,76 мөл солк. тиийдэ, ол эбэтэр 1990 сылы кытары тэҥнээтэххэ бастакыта 58209, иккиһэ 14919 төгүл үрдүү оҕустулар. Оттон эт, үүт сыаната үрдээбитин иэтэ иликпит.

Итинник сөбө суох быһыы-майгыны мантан кэлэр өртүгэр билэ-билэ билбэтэҕэ, көрө-көрө көрбөтөҕө буолар табыллыбат дии саныыбыт. Тоҕо диэтэххэ, Саха сирин төрүт омуктара—сахалар, эбээнэр, эвэнкилэр, чукчалар, юкагирдар, о. д. а. түҥ былыргыттан сайдар силис-мутук оҥостубут дьарыктара—тыа хаһаайыстыбата төрдүттэн түөрүллэр кутталга киирдэ.

Аныгы үйэҕэ чулуу техникаҕа итиэннэ технологияҕа тирэҕирэн үлэлииргэ хамсыыр эрэ буоллахха сайдыахха сөбүн киһи барыта да өйдөөн эрдэҕэ. Оттон биһиги туруктут итиэннэ кэскилбит ити өртүнэн хайдаҕын эмиэ сыыппараларынан көрдөрөбүт. Россияҕа 1994 сылга 1990 сылы кытары тэҥнээтэххэ техниканы, минеральнай уоҕурдууну тыа хаһаайыстыбатыгар биэрии: трактордар барыта маркаларыгар—6,5, таһаҕас автомашиналарыгар—10,7, трактордар прицептэригэр—29,1, бурдук комбайннарыгар — 4,2, хортуоппуй комбайннарыгар—10,0, сүөһү аһылыгын комбайннарыгар—3,8, ынаҕы ыыр установкаларга—23,6, экскаватордарга—12,7, бульдозердарга—16,6, минеральнай уоҕурдууга барытыгар—7,7, ол иһигэр азотнайдарга—4,3, фосфорнайдарга — 16,6, калийнайдарга—14,5 төгүл аҕыйаата.

Кэлин ытыллыбыт сыыһа аграрнай политика түмүгэр тыа хаһаайыстыбата көҥдөй ночооттоох салааҕа кубулуйда. Биһиги үлэлиир Саха Республикатын Наукаларын Академиятын Региональнай экономикаҕа институтун тыа сирин социальнай уонна экономическай проблемаларыгар сектордыт. Саха сиригэр 1994 сыллаахха тыа хаһаайыстыбатын салааларын рентабельноһын таһымын ааҕан-суоттаан көрдө. Маныаха бу ааҕан-суоттаан көрүүбүт түҥ кытары сөбүлэспэт түбэлтэҕэ ону атын экономическай суоттаһыннарынан эрэ утарыахха сөп дии саныыбыт, этэргэ дылы, сыыппараттан өһөс баара биллибэт (таблицаны көр).

Салаалар	Оҥоһуллубут оросхуот барыта (мөл. солк.)	Киллэриллибит үп-харчы (мөл. солк.)		Киллэриллибит үп-харчы оҥоһуллубут оросхуотун сабыыта (%)
		барыта	о. и. дотациянан, компенсациянан	
Бурдук	8668	3982	2350	45,9
Хортуоппуй	19777	19329	3091	97,8
Оҕуруот аһа:				
—аһаҕас сиргэ	7836	12894	1235	164,5
—теплицаҕа	3961	3099	654	79,4
Ынах сүөһү иитиитэ	187511	74493	31033	39,7
Сылгы иитиитэ	27527			
Сибиинньэ иитиитэ	5730	19693 3984	7523 1655	71,5 69,5
Таба иитиитэ	17634	14834	8560	84,1
Көтөр иитиитэ	27111	12944	279	47,7
Барыта:	**305695**	**165257**	**56380**	**54,1**

Сахалар сүөһү-кутуругун маннаан өтөрүнэн сайдыахтара суоҕа диэн өй-санаа бүгүн киэҥник тарҕанна. Сүүһүнэн сыллары өтө көрөр буоллахха, ити сөптөөх этии. Ол эрээри бүгүн хас да омук аһылыгын, таҥаһын-сабын, олоҕун-дьаһаҕын хааччыйбыт дьиэниэн саптан. Олор материальнай культураларын төрүттүүр кубулуйбут салааларын айгыратыы—бу алдьас эрэ буолбатах, буруйу оҥоруута тэҥнээх. Ити омуктар үгэс оҥостубатах салааларын сайыннарыы сыыйа олохтонуохтаах. Саха сирин төрүт омуктара эволюционнайдык сайдан, күннээн-дьыллаан түҥ былыргыттан үгэс оҥосто үөрэммэтэх үлэлэрин-хамнастарын (производство) сыыйа баһылаан иһиэхтээхтэр. Сахалар, эбээнэр, эвэнкилэр, чукчалар, юкагирдар, онтон да атын төрүт олохтоох дьон тыйыс айылҕалаах дойдуга тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктаналлара аһара уустугунан, ночооттооҕун бүгүн саҥа көрбүт, өйдөөбүт курдук туттар табыллыбат.

Бүгүҥҥү политикаҕа дьаһалыылыыһылар дьарҕата өссө ордук бэргээтэ. Холобура, тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын атыылааһын сыаната, дьиҥнээх, республикаҕа биирдиилээн эрэ салайааччы ыйыытынан быһыллар буолла. Бэдэр тэрилтэлэргэ, оннооҕор бүтүн салааларга тоҕоостоох салайааччы нолуокка чэпчэтиини олохтуур быһыыта-майгыта үөскээтэ. Иннэ гынан, онто да суох дьадайы бюджет өссө күүскэ айгыраата. Тыа хаһаайыстыбатыгар төлөнүөхтээх дотация, компенсация үбэ-харчыта быдан хойутаан, инфляция охсуутугар түбэһэн буолан уостан-сүтэн баран бэриллэрэ мөкү үгэскэ, нэдээҥҥэ кубулуйда. Онуоха тыа сирин табаары оҥорооччута бэйэтин интэриэһин хайдах да көмүскэнэр кыаҕа суох буолла.

Убаастабыллаах депутаттар!

Үөһэ этиллибиккэ олоҕуран, биһиги биир маннык этиини киллэрэбит. Агропромышленнай комплекс государственнай сүрүннээһинин туһунан сокуону ылыыр кэм кэллэ, дии саныыбыт. Америкаҕа улуу депрессия саҕана 1933 сыллаахха «Закон о государственном регулировании сельского хозяйства» диэн нормативнай актаны ылыммыттара. Ол сокуон сүрүн концепциятын ис хоһооно—сыана тэҥэ суох буолуутун (диспаритет цен) сыыйа суох оҥоруу. Россияҕа оннук сокуон барыла икки палатаны ааһан Президеҥҥэ тиийэн иккитэ сытар диэн киин бэчээккэ суруйаллар.

Итинник сокуон тахсыбатаҕына төһө да байылыатык үчүгэйдик оҥоһуллубут программа былаан олоххо кыайан киириэ, социальнай сирдээх быһыы-майгы олохтонуо суоҕа.

Тыа хаһаайыстыбата хайа баҕарар дойдуга дотация көмөтүнэн сайдар. Америка учуонайдара 1987 сыллаахха АХШ-ка тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын атыылаһар сыанатын үрдэтиигэ 17 миллиард доллар (80-ча триллион солкуобай) бэриллибитэ диэн суруйаллар. Тыа хаһаайыстыбатын Японияҕа —72, Швейцарияҕа—76, Финляндияҕа—72, Швецияҕа—47, Австрияҕа—44, Канадаҕа—35, Европейскай Союз дойдуларыгар—38 бырыһыанынан дотация көмөтүнэн тутан олороллор.

Оттон биһиэхэ хайдаҕый? 1990 сыллаахха ынах этин государствоҕа атыылаһар сыанатын 10-ча бырыһыанын дотация суотугар эбит буоллаҕына, былырыын государство ити көмөтө өрүс уҥуор-

дааҕы ловаҕа 9 эрэ кэрэһэ быраабыттыгар тэҥнэспитэ.

Судургу да соҕус ахсаан эбээт, суоттаан көрүөҕүн эрэ. Чэ, холобура, бааһынай ынах тоҥмутунан этин киллэрэн, дотация үбүн харчытын эбэн туран, 20-лии тыһыынча солкуобай да атыылаабыт буоллун. Тиэтэйэ тыыннаах ыйааһыныйнан 400-чэкэ киилэни үктүөҕэ, ол аата, бааһынай итинник идэһэлээһиниттэн 200-чэкэ киилэ тоҥмутунан эти атыылыаҕа. Ити аата 4 мөл. солкуобай кэриҥин ахсыаҕа. Оттон, чэ, баҕар, 40-ча бырыһыанын буоллун, материальнай оросхуотун оһоруунун, 10-ча бырыһыанын амортизацияҕа ууруунун, атын оросхуоттарын төлөөтүн. Хас да сыл үлэлээн муҥнанан хамнаһыгар 2 мөл солк. кэриҥэ эрэ хаалар дии. Итиниттэн 20 бырыһыанын пенсионнай фондаҕа итиэннэ өссө 20 чэ бырыһыанын атын фондаларга, араас нолуоктарга биэрэхтээх. Ордубут харчытыттан өссө, баҕар, кредитин иэһин тутан ылыахтара... Дьэ, оччоҕо тоһоҕо киниэхэ иккэн хааларый? Бу диэн сыана, хамнас үһү дуо?! Итинниэҕэр атаҕастабыллаах сыананан тоҕус көлөһүнүн тоҕон ыабыт үүтүн батарар. Итиэннэ бэрт тыа киһитэ муҥнаах бүгүн сорохтор халлааҥҥа тиийэ хайгыыр суолларынан да—биирдиилээн баһылыктаан да син-биир үһүн соннооҕут. Икки хараҥаны ыгыыра үлэлиэҕэ, үбэ-харчыта син-биир тиийиэ суоҕа.

Онон биһиги тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын атыылааһын сыанатыгар эбиллэр дотация харчыта биир-икки салайааччы ыйыытынан буолбакка, **наукаҕа олоҕуран, сокуон быһыытынан быһаарыллыахтаах диибит.** Компенсация үбэ кэмигэр төлөммөтөҕүнэ, эмиэ сокуоҥҥа олоҕуран, инфляция тэтимиттэн көрөн, индексацияланыахтаах тустаах. Сокуон кэһиллэр түбэлтэтигэр бааһынай үҥсэн да туран киниэхэ төлөнүөхтээх үбү-харчыны ылыахтаах.

Оччотугар эрэ сирдээх быһыы баар буолуоҕа. Бааһынай стачкалыыр, забастовкалыыр кыаҕа суох. Онон киниэхэ көмүскэнэригэр сокуоннай тирэх наада буолар кэмэ кэллэ диэн саныыбыт бу аһаҕас суругу эһиги көрүүгүтүгэр суруйдубут.

Убаастабылы кытары Н. Н. ТИХОНОВ, экономическай наука кандидата, Экономика институтун секторын сэбиэдиссэйэ, **Ф. Г. ОХЛОПКОВ, В. П. ПАВЛОВ, Ю. П. РАСТОРГУЕВ,** старшай научнай үлэһиттэр.

Пиэрибэй Маай бырааһынньыгын атаарыы программата

Муус устар 30 күнүгэр «Айыллаан» Культура дыэтигэр киэһэ 7 чаас 30 мүн. Пиэрибэй Маайдааҕы бырааһынньык дьоро киэһэтэ ытыллар.

Ыам ыйын 1 күнүгэр киин болуоссакка—«Саҥаал сааһынан, күөх Маайынан!» диэн норуот күүлэйэ.

Сарсыарда 10 чаастан киин рынок, «Холбос», «Илин Эҥэр» ЭСЗ бары маҕаһыыннара болуоссакка атыылаһа-эргинэ тэрийэллэр.

10 чаас 30 мүн—1 Маайдааҕы норуот күүлэйин үөрүүлээхтик аһыы. Эҕэрдэ концерт. Концерт быыһыгар көрдөөх оонньуулар ытыллаллар.

11 чаастан болуоссат иннинээҕи Карл Маркс уулуссаҕа велосипедынан сырсыы саҕалаар. 200 метрга IV—V, 300 метрга VI—VIII кылаастар үөрэнээччилэрэ күрэхтэһэллэр.

Хаһаат тардыһыыта—биир хамаандаҕа 35-тэригэр диэри саастаах 5 дьахтар, 5 эр киһи кыттаӽлар.

Хары баттаһыыта—70, онтон үөһэ кг ыйааһыннаах уолаттарга уонна эр дьоҥҥо, 50, 60, онтон үөһэ кг ыйааһыннаах дьахталларга.

Сыал ытыыта.

Гиирэни аппыыы курдук элбэх киһи кыттар маассабай оонньуулара тэриллэллэр.

Чурапчы сэлиэнньэтин олохтоохторо, 1 Маай бырааһынньыгар аһаммыт норуот күүлэйигэр кэлэн кэхтээхтүк кыттаргытыгар, үөрүүнү-көтүүнү үрдэтэргитигэр ыҥырабыт!

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата.

ЧУРАПЧЫ СЭЛИЭННЬЭТИН ТЭРИЛТЭЛЭРИН ИККИ АРДЫЛАРЫГАР КЫАЙЫЫ КҮНҮГЭР АНАЛЛААХ ҮГЭСКЭ КУБУЛУЙБУТ ЭСТАФЕТА БАЛАҺЫАННЬАТА

1 этап—оскуола үөрэнээччитэ, 1 кылаас—30 м
2 этап—оскуола үөрэнээччитэ, VII кылаас—100 м
3 этап—дьахтар, 18—24 саастаах—400 м
4 этап—эр киһи, 18—29 саастаах—400 м
5 этап—дьахтар, 25—29 саастаах—300 м
6 этап—эр киһи, 30—34 саастаах—400 м
7 этап—дьахтар, 30—34 саастаах—200 м
8 этап—эр киһи, 35—39 саастаах—300 м
9 этап—дьахтар, 35—39 саастаах—100 м
10 этап—эр киһи, 40—44 саастаах—200 м
11 этап—дьахтар, 40—44 саастаах—60 м
12 этап—эр киһи, 45—49 саастаах—100 м
13 этап—дьахтар, 45-тэн үөһэ саастаах—60 м
14 этап—тэрилтэ салайааччыта—100 м

Эстафета ыам ыйын 9 күнүгэр миитин кэнниттэн стадиоҥҥа ытыллар.

Хос быһаарыы: тэрилтэлэр быйыл муус устарга спортивнай күрэхтэһиигэ кыттыбыт түөлбэлэринэн хамаанда туруоралллар, күрэхтэһээччиттэн паспорт, эбэтэр тэрээбүтүн туһунан сибидиэтэлистибэтэ ирдэниллэр.

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата.

МАХТАНАБЫТ

Одьулуунтааҕы ПТУ кэдээнитэр уолбут Сеня быладаайга былдьаммыт ыар кэмнитигэр биһиэхэ ыйбүл-тирэх, сүбэ-ама буолбут, моральнай, материальнай көмөнү оҥорбут амарах сиэаллаах Кытаанах нэһилиэгин дьонугар, дьаһалтатыгар, оҕобут бииргэ үөрэммит табаарыстарыгар, учууталларыгар, олохтоох детсад коллективыгар, аймахтарбытыгар улахан махталбытын биллэрэбит. Киниэргэ бука барыларыгар чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, дьолу-соргуну баҕарабыт.

Аҕата Иван, эдьиийэ Марфа Платоновтар, бииргэ төрөөбүттэрэ.

ҮЛЭҔЭ ЫҤЫРАЛЛАР

Улуустааҕы киин балыыһаҕа оҕо консультациятыгар, диагностическай отделениеҕа уонна поликлиникаҕа биирдии **санитарка**, хирургическай отделениеҕа **медсестра** наадалар.

Үлэнэн хааччыйыы киинэ.

Эҕэрдэлиибит!

Ытыктабыллаах коллегабытын, доруобуйа харыстабылын ветеранын Григорий Григорьевич СЛЕПЦОВУ 50 сааскын томтоҕу туолбут үбүлүөйгүнэн, медбрат түбүктээх, эппиэттээх идэтин талан ылыахыттан тохтобула суох 30 сыл толору үлэлээһинин пенсияҕа тахсаргынан итиитик, истиҥник эҕэрдэлиибит. Баҕарабыт чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, өссө да үгүс сылларга биһигини кытта тэҥҥэ үөрэ-көтө үлэлии сылдьаргар.

Улуустааҕы киин балыыһа инфекционнай отделениетын коллектива.

НАЛОГОВАЯ ИНСПЕКЦИЯ ПО ЧУРАПЧИНСКОМУ УЛУСУ НАПОМИНАЕТ О НЕОБХОДИМОСТИ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ДЕКЛАРАЦИИ О ДОХОДАХ

Граждане, получающие зарплату только по месту основной работы, декларацию о совокупном годовом доходе в налоговые инспекции не представляют. У таких граждан налог исчисляется бухгалтериями предприятий, учреждений, организаций и они же несут ответственность за правильное исчисление подоходного налога и за их своевременное перечисление в бюджет, согласно статей 20, 21, 22 Закона РФ «О подоходном налоге с физических лиц» от 07.12.91 г. № 1998-1.

Но если вы помимо этого имеете доходы из других источников и ваш совокупный доход превышает 10 миллионов рублей, то не позднее 1 апреля по истечении календарного года вы обязаны подать в налоговую инспекцию по месту жительства декларацию о полученных доходах в течение года и произведенных расходах.

На основании статьи 2 Закона РФ от 07.12.91 г. № 1998-1 при налогообложении учитывается совокупный доход, полученный как в денежной, так и в натуральной форме.

В числе лиц, которые представляют декларации **входят и лица, получившие подарки**. В состав совокупного годового дохода включается стоимость подарков, полученных от предприятий, организаций, учреждений в течение года **в виде вещей** и услуг за вычетом необлагаемой суммы. Необлагаемая сумма составляет 12-кратный установленный Законом размер минимальной месячной оплаты труда.

Граждане, не представившие в налоговую инспекцию декларацию о доходах или представившие ее несвоевременно, либо включившие в декларацию искаженные данные, привлекаются к административной ответственности в виде штрафа в размере от двух до пятикратного размера установленной Законом минимальной месячной оплаты труда.

Начальник Государственной налоговой инспекции по Чурапчинскому улусу, советник налоговой службы II ранга Р. Д. ШАДРИНА.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

«Иж-Планета-5» мотоциклары. Сыаналара 7 мол. солк.

Рис куруппата—биир куула 350 тыһ. солк.

Аадырыспыт: Чурапчы сэл. Красильников уул. 6 №-рэ. Тел. 21-182, 21-231.

x x x

Кухоннай гарнитуру.

Туттулла сылдьыбыт, туруга үчүгэй 4 секциялаах стенкаҕы. Сыаната чаачаҕа.

Аадырыспыт: Чурапчы сэл. Ярославскай уул. 7 №-рэ. Тел. 21-073.

x x x

Суһаллык «Урал» мотоциклы, 1988 сыллааҕы «Нива» автомашинаны. Тел. 21-480.

x x x

7,5 см кэтиттээхтик ылар электрическэй устуруустары. Сыаналара—600 тыһ. солк.

Электрическэй «Парма» эрбиилэри—1 мол. 500 тыһ. солк.

Электрическэй дисковай эрбиилэри—900 тыһ. солк.

Электрическэй дреллэри—750 тыһ. солк.

Ахсааннара аҕыйах, тиэтэйиҥ!

Тиксибэтэхтэртэн утары харчынан үрүтэн төлөбүргэ сайаадкалары хомуйабыт, сыаналара—кэпсэтиинэн, чаачэтиилээх.

Чурапчы сэлиэнньэтин киин рынокка атыылыыбыт. Үлэ чааһын кэнниттэн 21-098 телефоҥҥа билсиҥ.

«ТИЭРГЭН» ТУСКУЛ ОЛОХХО КИИРИИТИНЭН, ТҮӨЛБЭЛЭР ИККИ АРДЫЛАРЫГАР ЫЫТЫЛЛАР «МИН СЭЛИЭННЬЭМ—МИН КИЭН ТУТТУУМ» ДИЭН КҮРЭХТЭҺИИ БАЛАҺЫАННЬАТА

Сыала-соруга: өбүгэлэрбит айылҕаҕа, дьиэҕэ-уокка, олорор сиргэ-дойдуга сыһыаннаах үтүө үгэстэрин, сиэрдэрин-туомнарын тилиннэрии, ычыайка билиһиннэрии, иитэрии; бэйэ олорор түөлбэтин тупсаҕай көрүҥнээһиннэ, ыраастык тутууга, көҕөрдүүгэ нэһилиэкньаны көҕүлээһин; бастыҥ түөлбэлэр үлэлэрин, холобурдарын киэҥник пропагандалааһын.

Конкурсу тэрийээччи—Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата. Күрэхтэһии 1996 сыл устата түөлбэлэринэн ытыллар.

I. БАСТЫҤ ТЭЛГЭҺЭ

а). Уһаайбаны олбуордааһын (штакетник, калитка, ворота эбэтэр атын көрүҥнээх уһааба оҥоһуута).

б). Дьиэ тас костүүтэ (фронтон, наличник, веранда, обшивка).

в). Ыраастыардыы (тэлгэһэ иһин, таһын ыраастааһын, саһааны олбуор иһигэр туруоруу, поһуом кутар сири, бөҕү тиэйиини бэрээдэктээһин).

г). Көҕөрдүү (күөх үүнээйилэри, мастары олордуу).

д). Оҕуруот астарын, отоннох үүнээйилэри олордуу.

II. БАСТЫҤ УОПСАЙ ДЬИЭ

а). Дьиэ тас костүүтэ, дьиэ таһа ырааһа (эһиы, муунну, бөҕү миэстэтигэр бэрээдэктээхтик тоҕуу).

б). Дьиэ ис оргэ (подьезы, көрүдүөрү ыраастык тутуу, дьиэ, подьезд ааннарын оҥоруу, тупсарыы).

в). Ыраастыардыы (дьиэ таһын, подьезы, көрүдүөр хомуйуу).

г). Көҕөрдүү.

д). Субуотунньуктары тэрийии.

III. БАСТЫҤ ТИЭРГЭННЭЭХ ТЭРИЛТЭ

а). Хонтуора тас костүүтэ (тупсаҕайдык оҥоруу).

б). Көҕөрдүү (территорияҕа мастары олордуу).

в). Территория (ыскылааттары, транспорты тутууну бэрээдэктээһин, территорияны ыраастааһын).

г). Культурнай-маассабай дьаһалларга актыыбынайдык кыттыы.

д). Субуотунньуктары тэрийии.

Күрэхтэһии хаамыыта сылга иккитэ көрүллэр. Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата анал бириэстэри олохтуур.

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата.

ЧУРАПЧЫ СЭЛИЭННЬЭТИН ОЛОХТООХТОРУН БОЛҔОМТОЛОРУГАР

1995 сыллааҕы уһаайба уонна тутуу нолуоктарын толору ылык хаһаайыстыбалар улуус дьаһалтатын дьиэтин 7 №-дээх кабинетыгар киэн толуургут буолуохтулаах.

Чааһынай транспордаахтар транспорт биир атын күүһүгэр 1897,5 солк. толуургут. Саҥа транспордаахтар биэс сыл иһигэр нолуогу икки сылга биирдэ толуургут. Биэс сылтан үөһээлэр сыл аайы толуллэр. Транспорт нолуогуттан сэрии, тыыл ветераннара, бастакы, иккис группалаах инбалииттэр, хоту көһөрүллүү кыттыылаахтара, үлэлээбэт пенсионердар 100 бырыһыан босхолоноллор.

Чурапчы сэлиэнньэтин дьаһалтата.

Сэрии, үлэ ветерана, Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо

СТЕПАНОВ Иван Иванович

уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата, ветераннарын сэбиэтэ.

—Эмиэ киниэргэ Одьулууннааҕы 13 №-дээх ПТУ коллектива.

Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо, колхоснай тутуу, тыыл, үлэ, спорт ветерана, хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа

МАТВЕЕВ Христофор Христофорович

ыарахан ыарыыттан өлбүтүгэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Оҕолоругар, кийииттэригэр, күтүөтүгэр, сиэннэригэр Чурапчыттан Дьядаевтар.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-268, общий — 21-866.

Учредители (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. п. лист. на 4-х страницах.

Автор сурукгар этиллэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбэһэр буолбатах. Суруктар ыйыллар чааһылар ыардыктаахтарыгар эппиэтинэһэ автор тус бэйэтэ буолар.

ЗАКАЗ № 50.

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 22.04 18 ч. (гр. 18.00). Тираж 3369.